

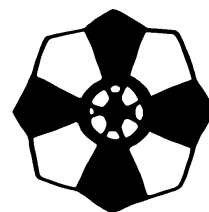
SPÅNGA

Nr 117

BYGDEN

Maj 2011

Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille



SPÅNGA

BYGDEN

Utges av Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille, som tillhör Stockholms läns Hembygdsförbund.
Utkommer med fyra nummer om året.

Redaktion

Carin Ljung, Leif Lennbom, Krister Nordin

Innehåll

En vandring genom Spånga på 1600-talet	3
Marsstämma i strålände sol	9
Öppet hus på Nälsta gård	15
Nya medlemmar	16

Omslagsbild: Läroverket och yrkesskolan på 1950-talet.

Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille
Box 3303 163 03 SPÅNGA

Ålderman: Krister Nordin, tel 08-761 21 77

Kassavårdare: Leif Lennbom, tel 08-36 31 86

PlusGiro 26 50 62-0 Bankgiro 5534-2471

Adress till Nälsta gård: Rättar Vigs väg 95

Buss 118, hållplats Nälstaplan

Hemsida: www.hembygd.se/stockholm/spanga

e-post: spanga.hembygdsgille@gmail.com

En vandring genom Spånga på 1600-talet

I Gillets gömmor på Nälsta gård har vi hittat följande anonyma skildring av en ung skolpojkes tiggarfärd mellan gårdarna i Spånga på 1600-talet. På grund av sin detaljerade skildring av gårdar och människor tror vi att berättelsen kan vara av intresse även för nutida Spångabor. Siffrorna efter gårdsnamn mm refererar till kartan.

Det var på 1670-talet en skolpojke som hade att ”löpa socknar” som det hette, d.v.s. han skulle gå omkring och tigga för sig och läraren. Lärarens lön bestod då av det som pojken kunde tigga ihop på sina socknebesök. Kanske inte direkt tigga, för socknarna hade skyldighet att ge till dem. Pojken, eller djäknen, var elev i första klassen i Stockholms trivialskola. Läraren där hade sin inkomst från Spånga och Järfälla socknar, så det var inte så lång väg att gå. Nästa år, om han kom upp i andra, skulle han gå i Markim och Orkesta socknar, det var läraren i andra klassen som hade dessa. Det var längre väg, men socknegången var inte illa omtyckt av pojken. Det betydde 8 dagars ledighet från skolarbetet, och dessutom fingo de ofta mat på gårdarna de besökte. Visserligen kanske det begärdes av dem att de skulle sjunga för maten. De kanske kom till en gård där det skulle bli begraving, och då fingo de sjunga ut liket. Men det var ingenting ovanligt. Det ålåg skolpojken att göra så i Stockholm, så de hade vanan inne.

Det var första gången vår djäkne var ute på socknegång. Han hittade inte så bra, och dessutom var han mycket vetgirig. Vi kanske inte orkar följa honom genom hela socknen, men en eller två dagar skall vi vara med. Han kom från Järfwa-hället, hade gått litet för långt egentligen då han tog av åt vänster, och när han gått genom en skog fick han se en väderkvarn. Där måste finnas en gård i närheten, tänkte han. En liten stuga hittade han och där frågade han sig för, om han var i Spånga ännu och om här inte fanns en gård. Stugan kallades Skomakarestugan, och kvarnen han såg var *Kista väderkvarn*¹, och om han bara gick över kvarnbacken skulle han strax se gården. Han tackade och gick som han hade blivit visad och fann snart *Kista gård*². Den var inte så stor och fin som i våra dagar. Den nuvarande gården kom inte till förrän 120 år senare, men en stor gård var det ändå. Han hade frågat sig för vem som ägde gården och fått veta att det var en

rådman Månsson från Stockholm, en förmögen man vilken hade skänkt en vinkanna av silver till Spånga kyrka. Framme vid gården blev han väl förplågad och fick de pengar han skulle ha. Så frågade han efter vägen till nästa gård.

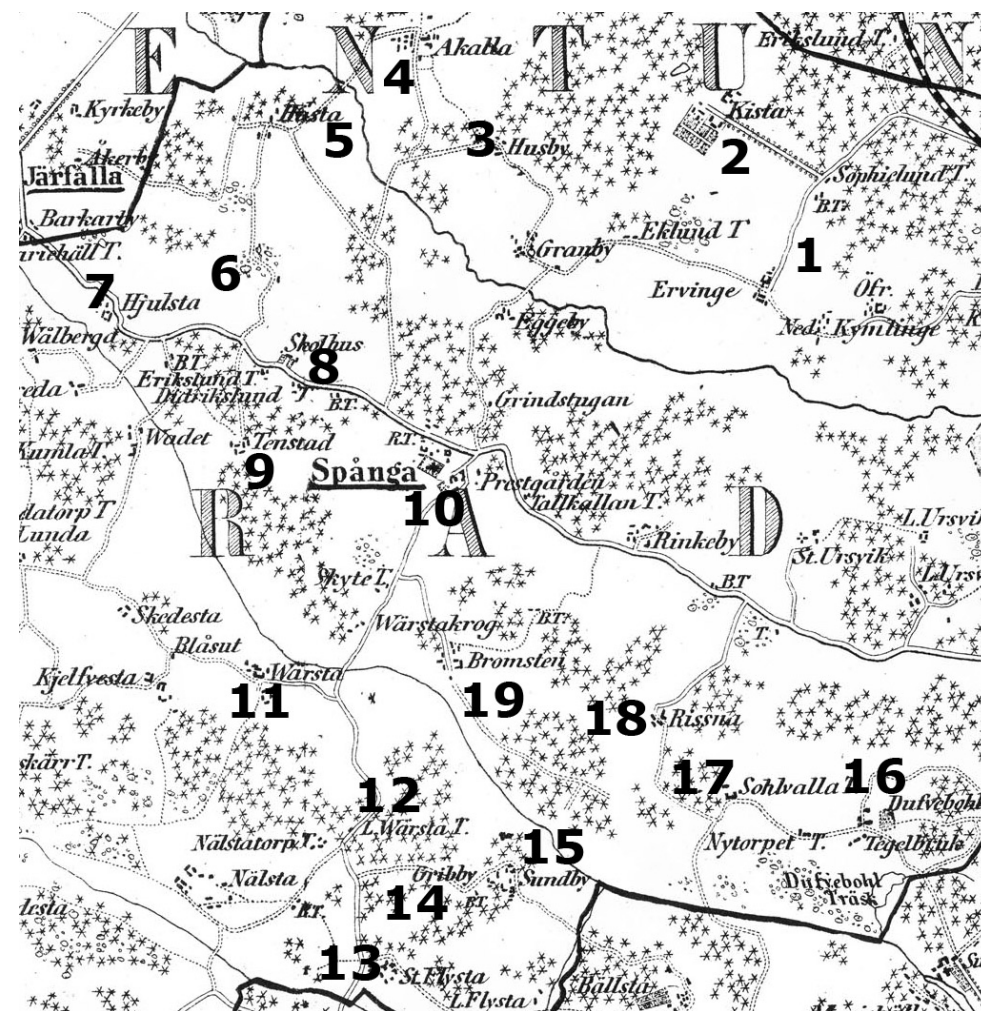
Det var inte bara en gård utan en hel liten by han då blev visad till, *Akalla by*⁴. Han gick genom skogen förbi flera små stugor och kom ända upp mot gränsen till Sollentuna, men där hade han inte att göra, för han skulle ju hålla sig inom Spånga. Så måste han in på ett ställe och fråga igen var han var någonstans. Det var *Akalla-torpet*³, och nu skulle han strax vara framme, bara genom en skogsbacke och över en åker så såg han byn uppe på höjden. Det fanns tre bönder i byn, så där fick han en bra slant på en gång. Ja, det var egentligen bara två bönder, för på den ena gården satt en änka, hustru Brita, men hon skötte gården som en hel karl. Hennes man hade dött några år tidigare. I den andra, Västergården kallades den, bodde två bröder, Jöran och Pehr Nilsson. De berättade att Jöran ville ha gården ensam, och brodern gick med på att bli utlöst. Men det fanns andra släktingar till dem som ansågo sig ha lika stor rätt att lösa gården, bördsrätt som det hette. Nu väntade bröderna bara på stämning till tinget för detta. Vi kan se framåt i tiden några år, och få då veta att Jöran fick fastbrev på gården 1683. Hans släkt finns visserligen inte kvar på Akalla nu, men i Spånga kyrka finns ännu hans gravsten kvar, och i Solhem har han avkomlingar. Från dessa pratsamma bröder gick pojken till den tredje och sista gården, Storgården. Storgårdsbonden, Oluff Bengtsson, följde honom ut på ägorna och visade honom en del fornminnen på platsen. Där fanns både domarring, offerkälla och älvkvarn. Men han hade flera ställen att besöka, så fast han gärna hade velat se på skansen som var byggd i skogen, och ”Gustaf Vasas talarstol”, så måste han ändå gå vidare.

Han blev visad hur han skulle gå genaste vägen till Hanesta/Hägerstalund, och därifrån hade han tänkt sig till Järfällagårdarna. Men hur han gick vet inte jag, han måste ha gått vilse, för nästa gård han kom till var *Hästa*⁵. Och när han nu ändå var kommen så långt från Hanesta, och så nära stora vägen, så fortsatte han ned mot den. Det fanns ännu en liten bondgård innan han kom fram till vägen, den hette *Kolkärr*⁶. Där fick han veta, att om han gick till höger när han kom ner på landsvägen skulle han komma till *Julsta gård*⁷, den sista åt det hållet före Barkarby och Järfälla. I Julsta

besökte han bonden Per Ersson och hans hustru Kerstin. De hade tre pojkar och en flicka som han lekte med och sjöng för. Hon var liten och söt och hette Merita. Hon och en av bröderna följde honom på väg mot Spånga kyrka och talade om att stugan på högra sidan om vägen hette *Pilkohem*⁸ och var torpställe under Julsta. Och att backen, som var så dryg att komma uppför, kallades Kolkärrens backe. Där måste barnen vända, men hann ändå tala om, att litet längre fram låg Galgbacken. Det var otäckt, och med hjärtat i halsgropen sprang pojken förbi det farliga stället. Så letade han sig fram till *Tensta*⁹. Där var mycket förfallet. Gården, jämte flera gårdar i Spånga, hade ägts av doktor Robertsson från Stockholm. Denne hade dött för nära 20 år sedan, och begravts i Spånga kyrka. Arvingarna hade nu hand om Tensta, men lät allt förfalla.

Därifrån var det inte långt till *Spånga kyrka*¹⁰, och prästen där, Haqvinus Bartoldi, visade kyrkan och dess skatter för pojken. Han fick se vinkannen som Josef Månsson skänkt, och klockan i tornet, vilken doktor Robertsson varit med om att skänka. Han fick se doktors gravhäll i koret, och en paten som var minst 200 år gammal och krucifixet, skänkt av greve Bonde på Hässelby. Nya bänkar och ny predikstol hade kyrkan fått bara några år tidigare. Och där fanns ett s.k. positiv. Ja, där var mycket att se för en intresserad skolpojke, och med en sådan förevisare som själva kyrkoherden som varit herde i Spånga i 25 år, blev vandringen genom kyrkan än mer intressant. Bartoldi son, som vid denna tid var 11 år gammal, tog sig sedan namnet Stridsberg, efter namnet på Spånga prästgård, som hette Stridsberga.

Djäknen var nu trött och det var långt lidet på dagen. Till prästgården var en bit att gå, den låg inte vid kyrkan då som nu. I soldattorpet Bussenhus kunde kanske bli litet för bråkigt för en skolpojke, om soldaten Nählstedt skulle få några törstiga besökare fram emot natten. Denne hade litet brännvinsförsäljning i smyg, fast det visste nu alla om förstås. Kyrkoherden visade därför pojken till Spångaby. Det var bara att gå upp till socknestugan, så låg gården alldeles bredvid denna. Den syntes så bra från kyrkogården, så han kunde inte gå fel. Där fick han både mat och nattlogi.



Spångakarta från 1870 där siffrorna anger läget för de platser djäknen besökte. Där namnet saknas på kartan är läget osäkert.

Nästa morgon vaknade han med solen. Efter att ha fått mat och tackat för kost, logi och pengar, fortsatte han sin vandring. Han skulle besöka södra sidan av Spånga socken. Inte långt från kyrkan låg en liten stuga, torpet Gränsen. Det hörde under *Wårsta gård*¹¹ och låg på gränsen mellan denna gårds ägor och prästgårdsägorna. Han fortsatte och kom fram till en stor gård, som visade sig vara Wårsta. Den ägdes av Magnus Gabriel de la Gardie, som likväl aldrig bodde här. Wårsta brukades av Carl Erichsson.

Ägorna voro stora och där fanns både ”waten- och wederqvarn” samt krog och flera torp. Utom nyss nämnda Gränsen fanns Värsta backstuga, Qwarsta och torpet *Lilla Värsta*¹² som låg mellan Värsta och *Flysta*¹³, till vilken gård han nu ställde sina steg.

Sedan skulle han välja att gå mot Hässelby eller Bromsten. Han valde det senare. Först gick han genom en skogsbacke och kom till en liten stuga just där skogen slutade. Det var ett torp under Sundby, och härifrån hade han en storartad utsikt. Åkrar och ängar, och genom dem flöt en ganska bred å. På andra sidan ån åter litet ängsmark och där bakom ett, som han tyckte, ganska högt berg som torparen talade om hette Kettilvreten. Strax intill skulle Bromstensgårdarna ligga, men de voro skymda av en dunge. Han gick nu fram till *Gribby gård*¹⁴ som låg nästan insmugen under ett berg. Från denna gård var det inte långt till *Sundby*¹⁵. Där nedanför kunde han också komma över ån. Bonden på Sundby talade om att gården varit i Gyllenhielms ägo. Han hade ägt flera gårdar i Spånga, bl.a. Kista och Värsta. Från gården var en vid utsikt mot sydost, man såg ända bort emot Stockholm. Den närmaste gården man såg hette också Sundby, senare Sundbyberg, men den låg i Bromma socken. Litet mer åt söder låg Bällsta som en gång ägts av Erik Jöransson Tegel, samme man som ägt Rissne i Spånga. På vägen från Sundby ner mot ån fick han se en hållristning. Han fick av bonden följande tydning av runorna: ”Andvätt och Gärder läto rista dessa runor efter Sven sin fader och Kättilvi efter sin make”. Strax bredvid fanns en påbörjad ristning i berghällen, men den var aldrig fullbordad och upptog endast namnet Armund. Hit upp till berget hade vattnet tidigare gått, då den nu odlade marken var sjö. Nu fanns bara ån kvar, men den var stor nog. Från Spånga var den farbar med båt ända in till Stockholm.

Så fortsattes färden in på Bromstens ägor, men innan han besökte Bromstens gård gjorde han en avstickare till *Dufvebol*¹⁶, vars ägor gränsade till Bromma. Därifrån gick färden förbi en liten torpstuga som hette *Solvallatorpet*¹⁷. Nog gjorde det skäl för namnet, för en solig och vacker vall var det och vackert låg det i skogsbrynet med öppna gården åt solsidan. Inte långt därifrån låg *Rissne gård*¹⁸. Strax söder om den låg en stor gravhög. Gårdens namn skrevs långt tillbaka i tiden Rissnö, och var omtalad redan under vikingatiden. Det var förr kyrkogods, men indrogs under reformationen, skänktes sedan till förut nämnde Erik Jöransson

Tegel. Senare indrogs den under reduktionen. Så blev det majorsboställe längre fram i tiden och kallas i en kalender ”indraget majorsboställe”. Så nog är den gården indragen alltid, men den kan kanske ännu en gång bli majorsboställe. Ja, allt detta kunde vår djäkne inte få reda på, för en del hade inte hänt så tidigt, men vi kan gå händelserna i förväg ibland. Han fick nöja sig med att se den vackra gården och höra om alla fornlämningarna där.

Från Rissne var vägen inte lång fram till Bromsten. Vid Kettilvreten tog han av upp på berget för att leta efter ”ketteln” av vilken berget fått sitt namn. Den hittades och beskådades. Han undrade hur länge den funnits och hur den kommit dit. Till slut kom han fram till *Bromstens gård*¹⁹. Där fanns två bönder. Gården ägdes av fru Brita Gruus, men hade tidigare ägts av Jacob Bååt, som köpt den av kronan i januari 1625. På detta köp fanns konung Gustaf Adolfs brev. Ja, dagen var långt framskriden och vandringen hade varit lång, så när djäknen fick erbjudande att stanna över natten, tackade han ja till detta. Men han fick sällskap med en av sönerna i gården och gav sig ut på en vandring över ägorna. Först besöktes fornborgen, ett ståtligt minnesmärke sedan länge svunnen tid. De kunde se rester av murarna däruppe, murar resta av försvarliga stenbumlingar. Men innanför murarna hade de stridande männen hustrur och barn, samt så mycket djur och andra ägodelar som de kunde föra med sig dit. Så fästningsverket måste vara så starkt som möjligt. Även härifrån var en vidsträckt utsikt. Djäknen fann, att han efter dagens vandring var nästan tillbaka till sin utgångspunkt. Efter besöket på fornborgen gingo de bägge pojkarna ned för berget och besökte den gamla bygravplatsen med sina många gravkullar, som låg något längre mot norr, ej långt från själva gården. I heden tid, då ännu inga kyrkogårdar fanns, begravdes de döda i närheten av bopplatsen. Efter en rundtur genom ägor och skogsbackar återvände pojkarna till gården, varefter de åt kvällsvard och gingo till vila.

Och här lämna vi nu vår vandringsman. Det var ännu många gårdar i Spånga han hade att besöka och dessutom Järfälla. Men jag är rädd att du, kära läsare inte orkar mer än två dagars promenad. Utan bil och cykel bli vägarna långa.

Marsstämma i strålände sol

Av Carin Ljung

Spånga Fornminnes- och Hembygds gilles årsstämma ägde även detta år rum i Spånga-Folkan, denna gång en trappa ned. Där brukar dansas folkdans och gammaldans men lokalen används också vid Folkdansgillet julbasar.

Krister Nordin, Gillets ordförande, hälsar alla välkomna och börjar med den tråkiga nyheten att det av många emotsedda föredraget om soptåget ”Silverpilen” tyvärr måst ställas in. Han lovar dock att det blir ett nytt tillfälle i höst.



Carin Ljung, Henry Aspeqvist, Håkan Ljung, Björn Thörnqvist och Klas-Anders Öhlin tar en paus i förberedelserna.

Istället kommer författarna till den nytgivna skriften *Nälsta gård sedan urminnes tider* att berätta om sitt arbete med att komplettera Erik Svedins ursprungliga lilla broschyr på 4 sidor med kartor och fotografier samt nya uppgifter baserade på intervjuer och efterforskningar.

Ordföranden gav sedan en exposé över allt som kommer att hända i Gillets regi och på Nälsta gård under resten av året. Först kommer jubileet den 8 maj då vår hembygds gård firar 25 år under Gillets förvaltning. Samtidigt invigs den nyrestaurerade klockstapeln med klocka och nygjuten kläpp.



Maj-Britt Reiner lämnar revisionsberättelsen.

Kulturvandringar och studiebesök kommer att anordnas. Krister uppmanar också medlemmarna att bli mer aktiva när det gäller arbetet på Nälsta gård (måla gavlar, klippa gräs, koka kaffe mm.) Han vill också att vi medlemmar ska puffa för föreningen och hjälpa till att öka medlemsantalet.

Nu begär Åsa Hole ordet och vill komma med några förslag. 1) Aktiviteter på kvällstid för dem som arbetar om dagarna, och 2) eftersom Kista nu hör ihop med Spånga församlingsmässigt kanske man även kan värva medlemmar där?

Först nu sker stämmans formella öppnande och Krister väljs till mötesordförande och Anita Pettersson till mötessekreterare. Justeringsmän blir Åsa Hole och Håkan Ljung.



Henry Aspeqvist presenterar skriften om Nälsta gård.

Verksamhetsberättelsen går igenom av ordföranden och godkännes. Granskningsmännen Maj-Britt Reiner och Barbro Nyberg avger sin revisionsberättelse och tillstyrker ansvarsfrihet för styrelsen vilket beviljas.

Valberedningens Nils Sundin har haft ett lätt arbete denna gång eftersom alla i styrelsen ställer upp för omval.

Det blir nyval av ordföranden, och Krister Nordin får förnyat förtroende. Omval för de ordinarie styrelseledamöterna Carin Ljung, Leif Lennbom, Håkan Ljung och Stig Eriksson. Ersättarna Björn Thörnqvist och Klas-Anders Öhlin väljs också om. Även granskningsmännen Maj-Britt Reiner och Barbro Nyberg samt valberedningen Nils Sundin, Barbro Andersson och Kerstin Åslund blir omvalda.

Årsavgiften föreslås höjd till 150 kr, för familjemedlemmar dock oförändrad 20 kr, vilket godkändes.



Kaffepaus

Bertil Thorfinn har i en skriftlig motion föreslagit att Gillet istället för att förvara sina tillgångar på ett bankkonto ska investera dem i aktier.

Anita Pettersson, Björn Thörnqvist och Henry Aspeqvist tilldelas Gillets utmärkelse för gott arbete under året.

Gillet har skaffat egen e-postadress: spanga.hembygdsgille@gmail.com

Inga-Britt Häggström tackar rådet för dess arbete med att ordna så många och trevliga programpunkter under året.

Nu är det äntligen dags för kaffe!

Efter pausen presenterar Henry Aspeqvist dokumentationen av Skogshyddan som utkom under hösten.

Därpå presenterar han skriften om Nälsta gård till Björn Thörnqvists bilder. Vem ägde egentligen Nälsta gård? 1931 köpte Stockholms stad av greve Christer Bonde de egendomar som legat under Hässelby säteri. Dock hade en del av godset skiljts av och övertagits av AB Hässelby Egendom, däribland Nälsta gård. Detta och mycket annat kan man ta del av i den nyutkomna skriften.

Henry har tagit med sig ett antal exemplar till försäljning vilka går åt som smör och många beställdes.

Med detta avslutas årsstämman och alla släpps ut i det vackra vårväder som följt på gårdagens snöfall.

Få snabbare information från gillet.

Som ett led i våra strävanden att få ner portokostnaden ber vi dig som har e-post att sända din e-postadress till oss. Naturligtvis kommer Spånga Bygden även i fortsättningen att skickas ut med post. Gillets e-postadress är: spanga.hembygdsgille@gmail.com.

Bussutflykt till hösten

Gillets årliga bussutflykt går av stapeln den 1 september. Resmål är ännu inte bestämt, men vi ställer kosan norrut till något lockande resmål i Uppland.

Notera gärna datum i Era kalendrar!

Medlemsrekord!

Vid Gillets senaste avstämmning visade sig antalet medlemmar ha passerat 500-strecket. Vi är nu 517 personer, och vi avser att fortsätta växa!

Gåvor till Gillet

En Spånga-Järfälladräkt har nyligen skänkts till Gillet av Karin Kangemo, vars mor Birgit vävt kjolen och handsytt väst, blus och hätta. Birgit har burit dräkten vid många festliga tillfällen under åren. Gillet tackar och bugar för denna fina gåva!

Spångatallrikar till salu

Fem stycken blåvita Gustavsbergstallrikar med Spångamotiv säljes för 100 kr/styck. Tallrikshängare medföljer.

Kontakta Sonja Edén på telefon 08-580 14 165

Välkomna till Nälsta Gård



**Vi har Öppet Hus med kaffeservering
kl. 13 - 16**

12 juni

Dragspelsmusik i trädgården med Åke Hägglund

28 augusti

11 september

25 september

9 oktober

23 oktober

Nya medlemmar

Göta Bergström och Stanislaw Szymczak, Spånga

Karin och Kennet Carlsson, Spånga

Peter Forslund, Spånga

David Friberg, Spånga

Ingrid Gafvelin, Ösmo

Elisabet och Torild Hellborg, Spånga

Bengt Lundstedt, Vällingby

Magnus Nordin, Bromma

Hans Rosling, Spånga

Michael Schneider, Vällingby

Anita Tillkvist, Ekerö

Sofia Östergren, Vällingby

Välkomna!

Medlemsavgiften: Kr 120:-, familjemedlemmar kr 20:-

ISSN 0281-5079